

วิสาหกิจชุมชนกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

Community Enterprise and Sustainable Development Guidelines

สมยศ ปัญญามาก¹, พิงพร ศรีแก้ว², จิราภรณ์ คล้อยปาน³
Somyot Panyamak¹, Pingporn Srikeaw², Jiraporn Kloypan³

กองบังคับการสืบสวนสอบสวน ตำรวจภูธร ภาค 5¹,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา^{2,3}
Investigation Division, Provincial Police Region 5¹,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus^{2,3}
Corresponding Author, E-mail: somyot_pan@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

วิสาหกิจชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจขนาดเล็กที่ดำเนินการร่วมกันแบบกิจกรรมรวมหมู่ โดยสมาชิกของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กิจกรรมที่ดำเนินการมักคิดค้นขึ้นมาในแต่ละชุมชนแล้วนำพัฒนาต่อยอด ขยายกิจการทั้งในด้านการผลิตและการตลาดเพื่อยกระดับการพึ่งตนเองและเพิ่มรายได้แก่คนในชุมชน การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้หรือเศรษฐกิจชุมชน จึงเป็นลักษณะของความพอเพียงสำหรับชุมชนที่เป็นทางออกในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจอย่างหนึ่งในสังคมยุคปัจจุบัน

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การประเมินบททวนผลงานที่ผ่านมา เพื่อหาแนวทางแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น
- 2) การพัฒนาสินค้าและบริการอย่างสม่ำเสมอ
- 3) การควบคุมและรักษาคุณภาพมาตรฐาน
- 4) การผลิตต้องไม่กระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อาชีพและวิถีชีวิตของชุมชน
- 5) ความซื่อสัตย์ในการบริหารกองทุน ความโปร่งใสและตรวจสอบได้
- 6) การศึกษาดูงานเพิ่มเติม
- 7) การสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ การผลิต และการตลาดภายในและภายนอกชุมชน
- 8) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ของสมาชิกและกลุ่มผู้สนใจ

คำสำคัญ: วิสาหกิจชุมชน; การพัฒนาที่ยั่งยืน; การพัฒนาชุมชน

Abstract

Community enterprise is a small business activity which proceeded by the members of community as a collective activity. The activities is performed by each community then develop and expand business in both production and marketing to improve self-reliance and increase income of community. Production for consumption or use of the community economy is a characteristic of sufficiency for the community to solve one of the economic problems in present.

The guidelines for the development of sustainable community enterprises consist of 8 steps as follows: 1) evaluation of past performance in order to find solutions or to develop better activity; 2) development of products and services consistently; 3) control and maintenance of the quality of products; 4) production must not affect the resources, occupation, and lifestyle of the community; 5) integrity of management, transparency, verification; 6) additional study visits; 7) creation of networking for learning, production, and marketing within and outside the community; 8) development of community enterprises to be a model for learning of members and interested parties.

Keywords: Community Enterprise; Sustainable Development; Community Development

บทนำ

วิกฤติเศรษฐกิจได้ทำให้สังคมไทยทบทวนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา การกลับไปหารากฐานเดิม คือ เกษตรและชุมชนที่เป็นทางออกที่คนจำนวนมากยอมรับ แต่รากฐานเดิมที่อยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาไทยกับ

เทคโนโลยียุคใหม่ต้องผสมผสานให้พอเหมาะเพื่อเพิ่มศักยภาพแข่งขันทรัพยากร เพิ่มความรู้ความชำนาญความเท่าทันโลกและชีวิต เพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนที่ต้องอยู่ในประเทศ ขณะที่ประเทศถูกร้อยรัดด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิตจึงน่าจะเป็นทางออกของวิถีชีวิตในชุมชน วิถีการผลิตหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้

อีกวิธีการผลิตหนึ่งเพื่อเพิ่มรายได้ และกลายเป็นฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติในที่สุด (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ , 2542) การหันกลับมาสนับสนุนให้ชุมชนได้มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการด้วยตนเองหรือทำการผลิตได้เองจึงเป็นการสนับสนุนหรือเพิ่มฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ เพราะหากฐานการผลิตย้ายมาอยู่ในชุมชนจะทำให้ชุมชนรู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจของสังคมส่วนใหญ่หรือประเทศ รูปแบบการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการด้วยตนเอง โดยใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐานสำคัญในกระบวนการผลิตและบริการ คือ วิสาหกิจชุมชน

การที่ภาคเศรษฐกิจในชนบทยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและโลกาภิวัตน์และภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้นั้น แม้ที่น่าสนใจไม่น้อยกับประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจเร็วพอสมควรเช่นประเทศไทย แต่จะต้องมีการพัฒนาและกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวหลายด้านอย่างเหมาะสมและบูรณาการเพื่อให้เกิดความสมดุลกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จึงจะส่งผลให้

ประชากรในชุมชนชนบทสามารถหารายได้ที่เป็นตัวเงินเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็สามารถพึ่งตนเองทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนได้สูง มิฉะนั้นจะเป็นการยากที่จะรักษาให้ภาคเศรษฐกิจที่อิงความเป็นชุมชนและทรัพยากรในท้องถิ่นสูงเช่นนี้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน มิติของการพัฒนาจึงควรครอบคลุมทั้งด้านการผลิตและการตลาด โดยในแต่ละด้านยังเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงยกระดับในรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ เช่น การพัฒนารูปแบบของสินค้า คุณภาพสินค้า การแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ การหาตลาดใหม่ ๆ การประชาสัมพันธ์ การจัดการทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเสริมพลังในการดำเนินงานในแต่ละด้านด้วย

การพัฒนาดังกล่าวนี้นี้ในระดับชุมชนในปัจจุบันมักจะเรียกว่า “วิสาหกิจชุมชน” ซึ่งหมายถึง การดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจขนาดเล็กหรือเล็กมาก (Small or Micro Enterprise) ที่ดำเนินการร่วมกันแบบกิจกรรมรวมหมู่หรือกิจกรรมร่วม (Collective Action) โดยสมาชิกของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นมักจะคิดค้นขึ้นมาในแต่ละชุมชน และอาจมีรากฐานมาจากกิจกรรมดั้งเดิมที่มีการทำและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนเรียกได้ว่า เป็น

ภูมิปัญญาของชุมชนก็ได้ แล้วนำพัฒนาต่อยอด ขยายกิจการทั้งในด้าน การผลิตและการตลาดเพื่อยกระดับ การพึ่งตนเองและเพิ่มรายได้แก่คนใน ชุมชน (วุฒิสสาร ตันไชย และคณะ, 2558) ความพยายามในการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยได้ริเริ่ม เมื่อไม่นานนัก โดยมีการพัฒนาต่อกิจการ อื่น ๆ ที่ริเริ่มก่อนแล้วในรูป กลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแปรรูป ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่ง บางกิจกรรมอาจเน้นการผลิตเป็น สินค้าตามนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์มาก่อนก็ได้ แต่การพัฒนา เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ตีพิมพ์จะต้อง ยกระดับทั้งด้านการผลิตและการตลาด ด้วย และที่สำคัญต้องดำเนินการในรูป กลุ่ม ไม่ใช่ทำคนเดียว ดังนั้น ในการ พัฒนาก่อนจากจะต้องครอบคลุมหลาย ด้านและยังควรมีการบูรณาการด้วย เหตุนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับหลาย หน่วยงาน ซึ่งรัฐบาลไทยหลายรัฐบาล ในระยะหลังได้ให้ความสำคัญกับ นโยบายการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และเมื่อไม่นานมานี้ได้มีการจัดตั้ง สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาและวิสาหกิจ ชุมชน เป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ทำ การการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท รูปแบบและ แนวทางในการพัฒนาและส่งเสริม อาชีพและวิสาหกิจชุมชนตามหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2553)

กระบวนการส่งเสริมและ สนับสนุนแก่วิสาหกิจชุมชนและ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เริ่มจากการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ โดยสนับสนุนให้ วิสาหกิจชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการค้นหาและพัฒนา ศักยภาพของตนเอง ร่วมกันวิเคราะห์ ข้อมูลและปัญหา กำหนดแนวทางการ พัฒนา รวมทั้งเป็นกำลังหลักในการ พัฒนาดตนเองและชุมชน โดยที่ หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนภายนอก ชุมชนให้การสนับสนุนตามความ ต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความ เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งใน ระดับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 10 และนโยบายการ ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขของ รัฐบาลโดยตรง จึงสมควรที่จะได้มีการ เตรียมความพร้อมของวิสาหกิจชุมชน ก่อนเข้าสู่กระบวนการส่งเสริมและ พัฒนา และมีโอกาสแลกเปลี่ยน ประสบการณ์กับวิสาหกิจชุมชน ตัวอย่าง นอกจากนั้นการผลักดันให้มีการบูรณาการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ในพื้นที่โดยใช้กลไกของคณะอนุกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับตำบลจะสามารถเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาคีในระดับต่าง ๆ เช่น องค์กร ภาครัฐและเอกชนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ทางการสื่อสารมวลชนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จะสามารถผลักดันการพัฒนาและส่งเสริมแก่กิจการของวิสาหกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้หรือเศรษฐกิจชุมชนเป็นลักษณะของความพอเพียงสำหรับชุมชน จึงเป็นทางออกในยุคสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชน มีลักษณะของการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่หน่วยเล็ก ๆ ของคนในชุมชน คือ ครอบครัว การผลิตแบบครอบครัวจึงเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในแต่ละวันเป็นการอำนวยความสะดวกในแต่ละวัน ไม่ให้อดยากจนเกินไป ส่วนการผลิตที่มีระดับใหญ่กว่าที่ทำกันเฉพาะครัวเรือน ได้แก่ การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้คนในชุมชนได้มีอาชีพ มีงานทำ มีรายได้บ้าง ทั้งนี้ก็ไม่ได้หวังเพื่อจะให้เกิดความร่ำรวยหรือได้กำไรมาก ๆ หรือการผลิต

แบบชุมชนเป็นการผลิตเพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในชุมชนนั้น

อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริที่ดี จะมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ คนในชุมชนเป็นเจ้าของชุมชนเป็นคนผลิตและก็เพื่อคนในชุมชนเป็นส่วนสำคัญ และไม่ได้หวังกำไร บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนว่าเป็นอย่างไร และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ได้องค์ความรู้ที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจ และจะสามารถนำไปใช้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนได้ต่อไป

เนื้อเรื่อง

วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นการส่งเสริมการรวมรวมกลุ่มด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนหรือทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การ

พัฒนาวิสาหกิจของชุมชนเป็นการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจของชุมชนโดยชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันได้ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นประเด็นหลักในการศึกษา ซึ่งจะได้สังเคราะห์เป็นตัวแปรเพื่อนำไปกำหนดเป็นกรอบการวิจัย โดยกำหนดกรอบในการทบทวน คือ 1) ความหมายของวิสาหกิจชุมชน 2) ลักษณะวิสาหกิจชุมชน 3) องค์ประกอบที่สำคัญของวิสาหกิจของชุมชน 4) ปัจจัยที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนหมายถึง กิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อ

การพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนระหว่างชุมชน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ศรีปริยญา ฐประจาง (2546) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนหมายถึง การประกอบกิจการโดยคนในชุมชนซึ่งดำเนินการในรูปของกลุ่ม ด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้เดิมมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไปทำการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ อันจะช่วยส่งเสริมให้พึ่งตนเองได้สูงขึ้น

อาแว มาแส (2558) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการที่กระทำร่วมกัน (Collective Action) ของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือกิจการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยกลุ่มหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์อย่างผูกพันและมีวิถีชีวิตร่วมกัน ด้วยการรวมตัวกันประกอบกิจการ เพื่อยกระดับดำรงชีพ ที่เน้นการสร้างรายได้เพิ่มอย่างยั่งยืนจากการจัดการทุนประเภทต่าง ๆ ที่ชุมชนมีให้เกิดมูลค่าเพิ่ม อันเป็นการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน อีกทั้งยังสามารถยกระดับต่อไปให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีพลวัต

2. ลักษณะวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2548) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีลักษณะสำคัญ 7 ประการ คือ 1. ชุมชนเป็นเจ้าของ และผู้ดำเนินการ 2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน 3. ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน 4. มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล 5. ดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นระบบ 6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ 7. มีการพึ่งตนเองของครอบครัว และชุมชนเป้าหมาย

3. พระราชบัญญัติเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

พระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เป็นพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวด 24 มาตรา ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรได้สรุปเกี่ยวกับพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนไว้ ดังนี้

หมวดที่ 1 เรื่องวิสาหกิจชุมชน ซึ่งกำหนดให้วิสาหกิจชุมชนที่จะขอรับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน ต้องยื่นคำขอจดทะเบียนต่อกรมส่งเสริมการเกษตรและมีการจดทะเบียนต่ออายุภายในสามสิบวัน นับตั้งแต่สิ้นปีวิสาหกิจชุมชน หากประสงค์จะดำเนิน

กิจการต่อไป รวมทั้งเลิกกิจการให้แจ้งกรมส่งเสริมการเกษตรภายในสามสิบวันนับตั้งแต่วันที่เลิกกิจการ

หมวดที่ 2 เรื่องเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ซึ่งการดำเนินการของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นไปตามความสมัครใจ โดยจะเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลก็ได้ โดยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการแนะนำช่วยเหลือกิจการภายในของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย ในด้านการจัดตั้ง การศึกษาวิจัย การฝึกอบรมให้ความรู้และให้คำแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เป็นศูนย์กลางในการให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

หมวดที่ 3 เรื่องคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน ซึ่งคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน คณะกรรมการจากส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นกรรมการและเลขานุการ นอกจากนี้ ยังได้มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดทุกจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ

หมวดที่ 4 เรื่องการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งคณะกรรมการจะต้องจัดให้มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิในการประกอบกิจการอย่างครบวงจร เพื่อให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ จัดให้มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสนับสนุนการประกอบการวิสาหกิจชุมชนในระดับที่สูงขึ้นไปตามความพร้อมและความต้องการของวิสาหกิจชุมชนนั้น และกำหนดให้มีคณะกรรมการประสานนโยบายกองทุน เพื่อพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนเพื่อประสานการดำเนินการของกองทุนต่าง ๆ ให้สามารถสนับสนุนกิจการวิสาหกิจชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ปัจจัยที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ

เสรี พงศ์พิศ (2546) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการดำเนินวิสาหกิจชุมชนมีรายละเอียด ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนมีฐานการเริ่มต้นและดำเนินงานอยู่ที่ชุมชน เพราะครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยผลิตที่สร้างผลผลิตจริงของระบบเศรษฐกิจ

2. วิสาหกิจชุมชนต้องการการบริหารจัดการที่มีอิสระและสอดคล้องกับศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์กรชุมชน จึงต้องมีรูปแบบนิติบุคคลเฉพาะไว้รองรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนการบริหารจัดการที่มีอิสระเป็นหลักประกันที่สำคัญที่สุดของการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นจริง

3. วิสาหกิจชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและภูมิปัญญา เพราะครอบครัวและชุมชนเป็นผู้สร้างผลผลิตและสืบทอดภูมิปัญญา จึงควรได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมและเป็นการคืนสิทธิในการจัดการผลผลิตและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนพัฒนาระบบการพึ่งตนเองที่เป็นจริงขึ้น

4. วิสาหกิจชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนวิสาหกิจชุมชนที่แท้จริงให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาระบบการพึ่งตนเองและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้จากการจัดการทรัพยากรและผลผลิต แสวงหาและพัฒนาความรู้บนฐานความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

5. วิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนพัฒนาระบบทุนและระบบสวัสดิการ

ของชุมชน เป็นการสร้างผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีคุณธรรมกำกับความสัมพันธ์กับทุกฝ่าย ไม่ใช่ว่าการฉวยโอกาส การผลิตในปริมาณมากและการแสวงหากำไรสูงสุด

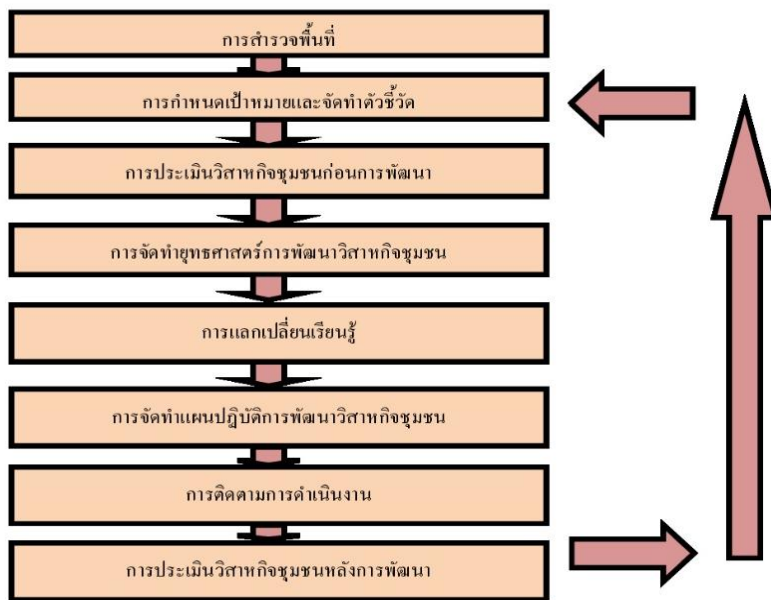
6. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินการในรูปแบบการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เพราะองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนยังมีข้อจำกัดในความสามารถด้านบริหารจัดการ เป็นการสร้างความร่วมมือโดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและเป็นผู้เลือกองค์กรภายนอกเข้ามาในกระบวนการความร่วมมือที่เกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าการตัดสินใจโดยหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่ไม่ใช่องค์กรชุมชน

7. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินการในรูปแบบการร่วมทุนกับองค์กรภายนอก โดยมีทุนหลักในการดำเนินงานจากชุมชน ในกรณีที่องค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชน ยังมีข้อจำกัดในด้านทุนเป็นการสร้างความร่วมมือ โดยองค์กรชุมชนหรือ

เครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและเป็นการร่วมทุนระหว่างองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรภายนอก โดยมีการกำหนดสัดส่วนที่เหมาะสม

สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2554) ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. แบบจำลองจักรการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสม จากผลการศึกษาโดยการทำเวทีชาวบ้านให้กรรมการและสมาชิกประเมินโดยการเปรียบเทียบผลการพัฒนาระหว่างก่อนการนำรูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปใช้และหลังการนำรูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปใช้ พบว่าแบบจำลองจักรการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่พัฒนาขึ้นเป็นแบบการพัฒนาที่ไม่มีที่สิ้นสุด สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นวิสาหกิจชุมชนที่อยู่ในระดับใดหรือมีกิจกรรมการผลิตแบบใด โดยแบบจำลองจักรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังรูป 1

รูป 1 แบบวัฏจักรการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
(สัจจา บรรจงศิริ และคณะ, 2554)

2. แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจากการศึกษาจากเวทีการสัมมนาแบบมีส่วนร่วมที่ประชุมประกอบด้วย นักวิจัย นักวิชาการ ส่งเสริมการเกษตร ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน กรรมการและสมาชิกได้เสนอแนวทางในการพัฒนาเป็น 2 แนวทางตามระดับการพัฒนาและกิจกรรมการผลิต ดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามระดับการพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 คือ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในระดับพื้นฐาน (เริ่มต้น) มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้
1) ศึกษาความเป็นไปได้ในการกำหนด

กิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ
2) เริ่มจากกลุ่มเล็กเป็นกลุ่มผู้สนใจแล้วค่อย ๆ ขยายเป็นกลุ่มเรียนรู้และผลิตตามลำดับ 3) การวางระบบการบริหารกลุ่ม ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มีแผนการดำเนินงานที่สามารถบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม การบริหารเงินทุน โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีกฎระเบียบที่ชัดเจนและเหมาะสม การกระจายผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่เป็นธรรม 4) สมาชิกต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มและยึดมั่นในอุดมการณ์ของกลุ่ม 5) การสื่อสารภายในกลุ่มต้องมีความต่อเนื่องและเข้าใจตรงกัน 6) การผลิตที่ใช้ภูมิปัญญาบนฐานทรัพยากรที่มีใน

ท้องถิ่น 7) การผลิตที่มุ่งตอบสนองต่อชุมชนก่อนขยายออกภายนอก 8) การค้นหาภูมิปัญญาเดิมเพื่อการต่อยอดพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง 9) มีการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาดูงานจากกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ การเข้ารับการอบรม การทดลองสิ่งใหม่ ๆ หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และ 10) การสรุปบทวนผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ 2 คือ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในระดับความก้าวหน้า มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) การประเมินบทวนผลงานที่ผ่านมา เพื่อหาแนวทางแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น 2) การพัฒนาสินค้าและบริการอย่างสม่ำเสมอ 3) การควบคุมและรักษาคุณภาพมาตรฐาน 4) การผลิตต้องไม่กระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อาชีพและวิถีชีวิตของชุมชน 5) ความซื่อสัตย์ในการบริหารกองทุนโป่งใส ตรวจสอบได้ 6) การศึกษาดูงานเพิ่มเติม 7) การสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ การผลิตและการตลาด ภายในและภายนอกชุมชน 8) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ของสมาชิกและกลุ่มผู้สนใจ

2.2 แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามประเภทของ

กิจกรรมหลัก แบ่งได้ 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 คือ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมี ดังนี้ 1) พัฒนาระบบเรียนรู้ในรูปแบบโรงเรียนชาวนา 2) เรียนรู้วิธีการทำนา 3) สร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมี 4) จัดหาปัจจัยการผลิตของกลุ่ม เช่น รถไถนา เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย อินทรีย์ ลานตาก ฉางข้าว 5) พัฒนาระบบชลประทานให้เหมาะสมและทั่วถึง 6) ตรวจสอบรับรองแปลงพันธุ์และเมล็ดพันธุ์ 7) การกระจายพันธุ์ควรเริ่มจากผลิตเพื่อใช้เอง เพื่อสมาชิกและจึงผลิตเพื่อเกษตรกรอื่น 8) พัฒนาถุงบรรจุเมล็ดพันธุ์ 9) จัดหาสินเชื่อเพื่อรับซื้อ เมล็ดพันธุ์จากสมาชิก 10) พัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงสี โรงปุ๋ยอินทรีย์ การแปรรูปข้าว 11) สร้างตลาดกลางข้าวท้องถิ่น และ 12) สร้างสวัสดิการชาวนา

แนวทางทางที่ 2 คือ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนประเภทการบริการการท่องเที่ยวมี ดังนี้ 1) วางเป้าหมายให้ชัดเจน 2) ทำเป็นอาชีพเสริม 3) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน 4) อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต 5) สร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกชุมชน

6) ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
หลากหลายช่องทาง 7) ใช้ภูมิปัญญา
และทรัพยากรในท้องถิ่นพัฒนาสินค้าที่
ระลึก/ของฝาก 8) พัฒนากิจกรรมการ
ท่องเที่ยวให้หลากหลาย 9) ควบคุม
มาตรฐานการให้บริการ 10) มี
มัคคุเทศก์ท้องถิ่น 11) มีข้อมูลการ
ท่องเที่ยวของชุมชน 12) มีการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว 13)
สร้างทายาทหรือผู้สืบทอด 14)
กระจายผลประโยชน์ไปยังกลุ่มอื่น ๆ
ในชุมชน 15) ประเมินผลการดำเนิน
กิจกรรมเพื่อการพัฒนา

แนวทางที่ 3 คือ แนวทางการ
พัฒนาวิสาหกิจชุมชนประเภทการแปรรูปอาหารมี ดังนี้ 1) ค้นหาและ
รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ศึกษา
ทรัพยากรในท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์
นำมาใช้ประโยชน์ 3) แปรรูปอาหาร
จากทรัพยากรท้องถิ่นโดยใช้ภูมิปัญญา
4) มุ่งตอบสนองความต้องการภายใน
ชุมชนก่อนขยาย 5) หาจุดเด่นของ
สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 6)
ผลิตตามฤดูกาลหรือตามความต้องการ
ของตลาด 7) ขยายการผลิตอย่าง
ระมัดระวัง 8) พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้
มีความหลากหลาย 9) ให้ความสำคัญกับ
ภาชนะบรรจุ 10) พัฒนาระบบ
สุขลักษณะ เช่น โรงเรือน เครื่องจักร
อุปกรณ์และผลิต และ 11) มีการ
รับรองมาตรฐานสินค้า

การพัฒนาเศรษฐกิจของ ชุมชน

มูลเหตุผลักดันเศรษฐกิจ
ชุมชนเป็นมูลเหตุสำคัญที่จะเป็น
แรงผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนใน
พื้นที่ จึงควรให้ความสนใจกับมูลเหตุนี้
เป็นลำดับแรก เพื่อทำให้เกิดกิจกรรม
เศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน
ประกอบด้วย 4 มูลเหตุ (ขวัญกมล
ดอนขวา, 2555) ดังนี้

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ประกอบด้วยการพัฒนากลุ่มคน 3
กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ การพัฒนาผู้นำ
เศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ให้มีความรู้และ
ความสามารถในการวิเคราะห์ความ
จำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป
การค้าและการติดต่อสัมพันธ์กับโลก
ภายนอก นอกจากนี้ ควรมี
ความสามารถในการระดมคน เงินทุน
การบริหาร และการจัดการ
กระบวนการผลิต การแปรรูปและการ
ใช้ทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การ
พัฒนาชาวบ้านให้มีความสนใจใน
กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนโดยพัฒนา
ชาวบ้านให้มีความรู้และความสามารถ
ด้านเทคนิคการผลิต และการแปรรูป
และการพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้
มีความรู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์และ
เทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสานเพื่อ
เศรษฐกิจชุมชน

2. การพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชน ควรมีความเข้าใจในการสร้างกลุ่มและการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบกลุ่มที่มีผู้นำชาวบ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันทำงาน ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน โดยการทำงานด้วยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทมีความเกื้อหนุนกันซึ่งกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีทุนทรัพย์และเครื่องมือทำกินที่ไม่มากนักก่อให้เกิดการให้การศึกษา การอนุเคราะห์การสร้างสาธารณูปโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกันไว้ส่วนเกิน

3. การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุน ได้แก่ เงินทุนที่ได้จากการระดมทุนในหมู่บ้าน จากชาวบ้านผู้สนใจในการผลิตและการแปรรูปจะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกงด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งต่างจากเงินทุนที่รัฐสนับสนุนผ่านหน่วยงานราชการและเงินของภาคเอกชนที่ถูกนำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง เพราะชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช้เงินของตน การได้มาซึ่งเงินทุนอาจได้จากกิจกรรมออมทรัพย์ การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้านหรือจากการรับทุนช่วยเหลือ

จากภายนอกสมทบกับทุนภายในชุมชน

4. การพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการผลิต เนื่องจากในช่วงฤดูแล้งหรือฤดูฝนที่ฝนตกขาดช่วง ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้เวลากับการหาน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคด้วยความลำบาก ดังนั้น คนในชุมชนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวที่มีร่างกายแข็งแรงจะอพยพหางานทำนอกพื้นที่ จึงส่งผลให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนได้โดยไม่ต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ได้มุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งได้มีผู้ศึกษามาก่อนหน้านี้แล้วหลายท่าน เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 1 กรมการพัฒนาชุมชนได้ศึกษาลักษณะวิสาหกิจชุมชนและการบริหารงานของกลุ่มหัตถกรรมจักรสานผักตบชวาบ้านอ้อยและเครือข่าย จังหวัดชัยนาท พบว่าทุกกลุ่มมีภูมิหลังเช่นเดียวกัน คือ ตั้งกลุ่มแล้วเลิกกิจการเป็นระยะ ๆ ปัญหาสำคัญ คือ การตลาด รูปแบบและลวดลายผลิตภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐาน ปัญหาการจ่ายเงินล่าช้า กลุ่มแกนและ

เครือข่าย 12 กลุ่ม ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐแตกต่างกันตามหัวเวลา ความคิดสร้างสรรค์ด้านตลาด คือ การนำผลิตภัณฑ์เผยแพร่ในการประชุมสัมมนาทุกระดับ จุดเปลี่ยนแปลงสำคัญ คือ การร่วมงานที่จัดโดยภาครัฐ เมื่อ พ.ศ. 2538 ทำให้มีตลาดถึงปัจจุบัน ฯลฯ กลุ่มแกนและเครือข่ายเรียนรู้ด้านรูปแบบลวดลายรวมกันทั้งผลิตภัณฑ์ต้นแบบและการจกสานทั่วไปสมาชิกมีส่วนร่วมด้านรูปแบบและลวดลายโดยการเสนอแนะการควบคุมมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมาชิกกลุ่มจะใช้ผลิตภัณฑ์ที่จกสานแต่เน้นการจำหน่ายภาพรวมสมาชิก 331 คน มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 331,000-993,000 บาท

สรุป

กระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนแก่วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เริ่มจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการค้นหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและปัญหา กำหนดแนวทางการพัฒนา รวมทั้งเป็นกำลังหลักในการพัฒนาตนเองและชุมชน โดยที่หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนภายนอกชุมชนให้การสนับสนุนตาม

ความต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน มิติของการพัฒนาจึงควรครอบคลุมทั้งด้านการผลิตและการตลาด โดยในแต่ละด้านยังเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงยกระดับในรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ เช่น การพัฒนารูปแบบของสินค้า คุณภาพสินค้า การแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ การตลาดใหม่ ๆ การประชาสัมพันธ์ การจัดการทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ รวมทั้งการเสริมพลังในการดำเนินงานในแต่ละด้านด้วย การพัฒนาดังกล่าวนี้นี้ในระดับชุมชนในปัจจุบันมักจะเรียกว่า “วิสาหกิจชุมชน” ซึ่งหมายถึง การดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจขนาดเล็กหรือเล็กมาก (Small or Micro Enterprise) ที่ดำเนินการร่วมกันแบบกิจกรรมรวมหมู่หรือกิจกรรมร่วม (Collective Action) โดยสมาชิกของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นมักจะคิดค้นขึ้นมาในแต่ละชุมชน และอาจมีรากฐานมาจากกิจกรรมดั้งเดิมที่มีการทำและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนเรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของชุมชนแล้วนำพัฒนาต่อยอด ขยายกิจการทั้งในด้านการผลิต และการตลาดเพื่อยกระดับการพึ่งตนเองและเพิ่มรายได้แก่คนในชุมชน

แนวทางการพัฒนาการดำเนินวิสาหกิจชุมชนมีฐานการเริ่มต้นและดำเนินงานอยู่ที่ชุมชน เพราะครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยผลิตที่สร้างผลผลิตจริงของระบบเศรษฐกิจได้มีการบริหารจัดการที่มีอิสระและสอดคล้องกับศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์กรชุมชน จึงต้องมีรูปแบบนิติบุคคลเฉพาะไว้รองรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนการบริหารจัดการที่มีอิสระเป็นหลักประกันที่สำคัญที่สุดของการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเป็นจริงวิสาหกิจชุมชนต้องเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและภูมิปัญญา เพราะครอบครัวและชุมชนเป็นผู้สร้างผลผลิตและสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน เพราะวิสาหกิจชุมชนที่แท้จริงให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบการพึ่งตนเองและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้จากการ

จัดการทรัพยากรและผลผลิต แสวงหาและพัฒนาความรู้พื้นฐานความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน

ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้กล่าวอ้างข้างต้น ทำให้ได้รูปแบบซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืนประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การประเมินทบทวนผลงานที่ผ่านมาเพื่อหาแนวทางแก้ไขหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น 2) การพัฒนาสินค้าและบริการอย่างสม่ำเสมอ 3) การควบคุมและรักษาคุณภาพมาตรฐาน 4) การผลิตต้องไม่กระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม อาชีพและวิถีชีวิตของชุมชน 5) ความซื่อสัตย์ในการบริหารกองทุนโปร่งใสตรวจสอบได้ 6) การศึกษาดูงานเพิ่มเติม 7) การสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ การผลิตและการตลาดภายในและภายนอกชุมชน 8) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นต้นแบบสำหรับการเรียนรู้ของสมาชิกและกลุ่มผู้สนใจ

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. (2553). *สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน*.

สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.cep.cdd.go.th/index_old.php#

ขวัญกมล ดอนขวา. (2555). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ และวิทยา ว่องกุล. (2545). *วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพมหานคร: เอดิชั่นเพรส โปรดักส์.

- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2542). *ธุรกิจชุมชน: เส้นทางที่เป็นไปได้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก*, 18 มกราคม 2548.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2552). *แนวคิดวิสาหกิจชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2558, จาก http://file.siam2web.com/trdm/article/2013328_38233.pdf
- วุฒิสาร ตันไชย และคณะ. (2558). *การศึกษาวิจัยการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน*. เอกสารประกอบการสัมมนาการเมืองการปกครองไทย 2558 เรื่องพลเมืองและชุมชน พลังเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย, วันที่ 20-21 สิงหาคม 2558. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรีปริญญา ฐปกระจำง. (2546). *ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สัจจา บรรจงศิริ และคณะ. (2554). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*. 1 (15/2554), 178-197.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2548). *พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548*. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- เสรี พงพิศ. (2545). *หนังสือชุดกระบวนการเรียนรู้วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- _____. (2546). *การเรียนรู้การทำแผนงานและสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: เบสท์ กราฟิค เพรส.
- _____. (2548). *ชุมชนเรียนรู้อยู่เย็นเป็นสุข*. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (29 มกราคม 2552). *วิสาหกิจชุมชน สร้างฐานการพัฒนา*. สยามรัฐรายวัน. สืบค้นเมื่อ 4 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://sodev๕๒.exteen.com/๒๐๑๑๐๒๐๔/article>.
- อาแว มาแส. (2558). *บทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน*. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://ssde.nida.ac.th/PDF/awae-58.pdf>